

РОБОЧА ПРОГРАМА

МЕДІАЦІЯ ДЛЯ СУДДІВ: ПРИНЦИПИ, МЕДІАБЕЛЬНІСТЬ СПОРУ ТА НЕЙТРАЛЬНЕ ІНФОРМУВАННЯ СТОРІН

Авторки:

НАТАЛІЯ МАЗАРАКІ,

професор, доктор юридичних наук, національна короткострокова експертка Проекту ЄС «Право-Justice»

ОЛЕНА БІЛОКОНЬ,

суддя Великої Палати Верховного Суду, кандидат юридичних наук, викладач та член Науково-методичної ради Національної школи суддів України.

Верховний
Суд

Funded by
the European Union

 PRAVO-JUSTICE

 **EXPERTISE
FRANCE**
GROUPE AFD

Авторки:

НАТАЛІЯ МАЗАРАКІ,

професор, доктор юридичних наук, національна короткострокова експертка Проекту ЄС «Право-Justice», є завідувачем кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету, дослідниця медіації та альтернативних способів вирішення спорів. Вона є співавторкою Закону України «Про медіацію», входить до Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку альтернативних способів вирішення спорів, Науково-консультативної ради при Верховному Суді. Заслужений юрист України.

ОЛЕНА БІЛОКОНЬ,

суддя Великої Палати Верховного Суду, кандидат юридичних наук, викладач та член Науково-методичної ради Національної школи суддів України.

Олена працює суддею близько 20 років, має досвід вирішення судових спорів у судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

З огляду на свій досвід та погляди переконана, що лідерство державного судочинства у врегулюванні конфліктів не має бути абсолютним. Вважає, що добросовісний суддя, спрямований на людиноцентристський погляд на право, не може не розуміти цінність медіації та у своїй професійній діяльності здатен допомогти реалізувати потенціал медіації.

Просуває ідеї медіації серед суддів, студентів, бере участь у просвітницьких заходах, досліджує судову практику, є співавтором навчального підручника «Медіація у професійній діяльності юриста».

Робоча програма підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Проекту ЄС «Право-Justice» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

ЗМІСТ

ПІДГОТОВЧА РОБОТА ТРЕНЕРІВ.....	4
1. Текстові матеріали.....	4
2. Відео-симуляції медіації	5

ДЕНЬ 1

ОСНОВИ МЕДІАЦІЇ, ЇЇ ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД СУМІЖНИХ ПРОЦЕДУР, МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ, ІНФРАСТРУКТУРА МЕДІАЦІЇ	7
---	----------

Заняття 1. Вступ до курсу. Принципи медіації та загальне уявлення про процедуру.....7

Умовний кейс для тренера: «А якби розлучення Джонні Деппа проходило у медіації?».....9

Умовний кейс: *Vitakis-Valchine проти Valchine*
(793 So.2d 1094, Апеляційний суд 4-го округу Флориди, США, 2001)10

Заняття 2. Медіація, врегулювання спору за участю судді та прямі переговори сторін:
спільне і відмінне12

Заняття 3. Чи всі спори медіабельні? Межі застосування медіації.....15

Заняття 4. Хто такі медіатори і як організована сфера медіації.....18

ДЕНЬ 2

Заняття 5. Медіабельність спору 20

Заняття 6. Коректні підходи до інформування сторін справи про медіацію22

Заняття 7. Відповіді судді на типові запитання сторін щодо медіації 24

Заняття 8. Підсумкове заняття 26

ПІДГОТОВЧА РОБОТА ТРЕНЕРІВ

- 1.** Погодити із 4-5 практикуючими медіаторами участь в ротаційних сесіях із учасниками на 3 занятті.
- 2.** За 5-7 робочих днів до старту тренінгу учасникам надсилається електронний лист із підбіркою матеріалів, що допоможуть сформувати базовий понятійний апарат і побачити медіацію «у дії» ще до очної роботи.
- 3.** Наприкінці першого дня домовитися із 4-5 судьями-слухачами щодо активної участі в заключній фасилітованій дискусії.

Проект тексту листа

Тема: Матеріали для підготовки до тренінгу «Медіація для суддів: принципи, медіабельність спору та нейтральне інформування сторін»

Вітаємо, шановні судді!

Дякуємо, що долучаєтеся до нашого тренінгу «Медіація для суддів: принципи, медіабельність спору та нейтральне інформування сторін». Щоб наша очна робота була максимально продуктивною, ми підготували для вас невелику добірку матеріалів для попереднього ознайомлення. Вони дадуть змогу прийти на перше заняття вже зі спільним розумінням базових понять — і приділити більше часу практичним вправам, розборам кейсів і живим дискусіям. Ви можете обрати ті джерела, які вам найцікавіші, або пройти всю добірку.

1. Текстові матеріали

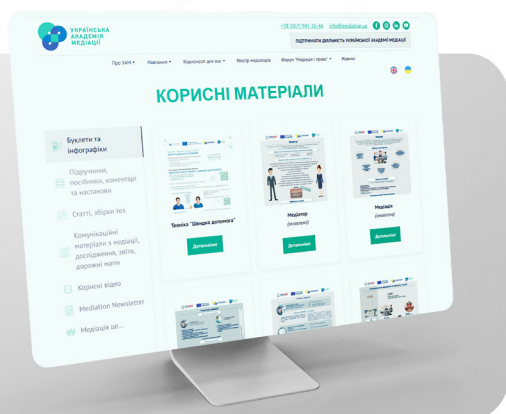
**Науково-практичний коментар
до Закону України «Про медіацію»**

[Завантажити >>](#)

Крестовська, Н. М., & Романадзе, Л. Д. (ред.). (2019). **Медіація у професійній діяльності юриста**. Одеса: Екологія.

[Завантажити >>](#)

**Українська академія медіації.
Корисні матеріали.**

[Перейти на сайт >>](#)

2. Відео-симуляції медіації

Перегляд реальних симуляцій — найкращий спосіб з'ясувати для себе сутність медіації. Рекомендуємо переглянути хоча б одну з пропонованих симуляцій перед тренінгом.

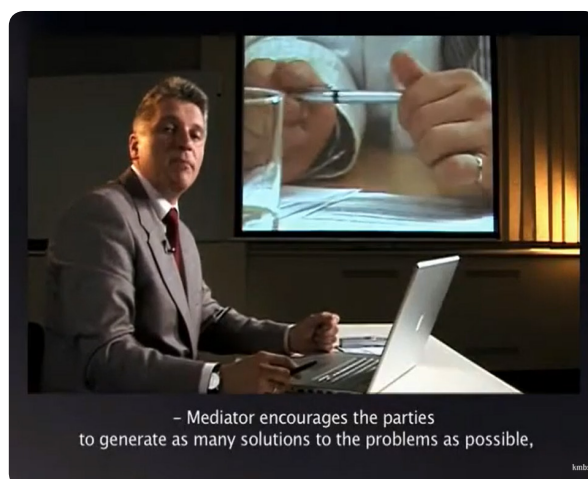
Українського Центру Медіації.

Частина 1:

[Переглянути >>](#)

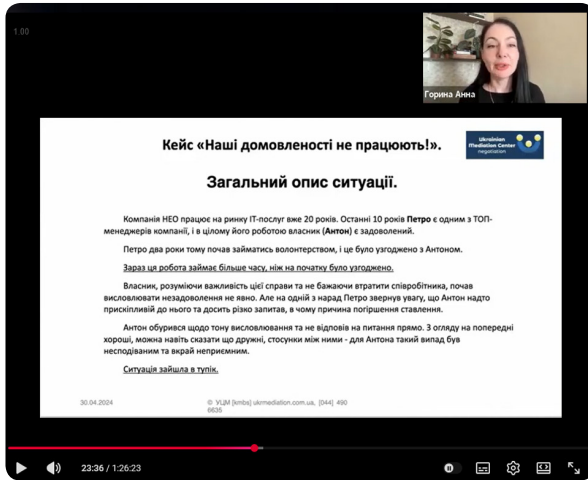
Частина 2:

[Переглянути >>](#)

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ: фільм знятий у 2011 році — до ухвалення Закону України «Про медіацію» 2021 року, але процедура медіації відображена класично.

Клуб симуляцій з Анною Горіною: медіація конфлікту в організації 30.04.24

[Переглянути >>](#)

Національного офісу інтелектуальної власності та інновацій

[Переглянути >>](#)

Під час перегляду рекомендуємо звернути увагу на:

- Як медіатор структурує розмову між сторонами?
- На яких саме моментах він утримується від оцінок і порад?
- Що робить сторони здатними перейти від позицій до інтересів?
- Де, на вашу думку, медіатор ризикує порушити принципи нейтральності або добровільності?

Врегулювання спору за участі судді

[Переглянути >>](#)

(це відео будемо аналізувати в перший день тренінгу!)

Свої спостереження й запитання можна занотувати — ми обов'язково повернемося до них на тренінгу.

Якщо виникнуть технічні питання щодо доступу до матеріалів або змістовні питання щодо програми — пишiть на [\[email/контакт тренера\]](#).

До зустрічі на тренінгу!

З повагою, [\[ім'я тренера / координатора\]](#) [\[контактні дані\]](#)

ДЕНЬ 1:

01

ОСНОВИ МЕДІАЦІЇ, ЇЇ ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД СУМІЖНИХ ПРОЦЕДУР, МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ, ІНФРАСТРУКТУРА МЕДІАЦІЇ

Заняття 1. Вступ до курсу. Принципи медіації та загальне уявлення про процедуру

Мета заняття: сформувати базове уявлення про медіацію, її місце серед способів вирішення спорів та значення принципів медіації для належного функціонування процедури.

Матеріально-технічне забезпечення: обладнання для демонстрації відео та слайдів, мікрофон (за потреби),

Етап заняття	Час	Зміст
Вступне слово тренера(ів)	до 10 хв.	Коротке представлення тренера(ки)/тренерів, їхнього професійного досвіду та ролі в курсі. Загальне висвітлення мети курсу, його практичної спрямованості та логіки двох днів навчання. Організаційні моменти: формат роботи, прохання щодо користування гаджетами, режим запитань, домовленість про активну участь, залученість до вправ і дискусій. Доцільно одразу окреслити, що курс не готує суддів бути медіаторами, а формує компетентність коректно орієнтувати сторони щодо медіації.
Вправа "Human Compass"	20 хв.	Коротка інтерактивна вправа на позиціонування в просторі: тренер позначає в аудиторії дві умовні крайні точки ("повністю погоджуюсь" / "повністю не погоджуюсь", або "дуже впевнено" / "зовсім не впевнено"), а учасники займають місце між ними залежно від власної позиції. Після цього тренер просить кількох учасників коротко пояснити свій вибір. Вправа дає змогу швидко активізувати групу, виявити очікування, стартовий досвід, установки й можливі сумніви. Важливо: тут немає "правильних" відповідей; завдання — зробити видимим спектр позицій у групі. Інструкція тренеру: 1) позначити полюси в залі; 2) сформулювати одне коротке твердження; 3) попросити учасників стати в точку, що відповідає їхній позиції; 4) дати 2–3 коментарі з різних частин "лінії"; 5) коротко підсумувати без оцінювання. Приклади тверджень: 1. "Я вже достатньо впевнено можу коротко пояснити сторонам, що таке медіація". 2. "Суддя має активно порушувати питання про можливість медіації у справі". 3. "Для мене легко провести межу між нейтральним інформуванням про медіацію і тиском на сторони". 4. "У більшості спорів сторони принаймні варто проінформувати про можливість медіації". 5. "Я очікую, що після цього курсу зможу впевненіше оцінювати, коли медіація доречна, а коли ні". 6. "На мою думку, сторони часто сприймають пропозицію звернутися до медіації як сигнал, що суд не хоче розглядати справу". 7. Я більше за медіацію, ніж за медіацію. Завдання етапу: знайомство, виявлення стартових установок, підведення до теми ролі судді в інформуванні про медіацію.

Міні-лекція:
сутність медіації
та її принципи

5 хв.

Дуже стисле введення в медіацію як добровільну, структуровану, позасудову або присудову процедуру, у якій нейтральний медіатор допомагає сторонам самостійно шукати рішення. Коротко окреслити, що цінність медіації для судді полягає не в "заміні правосуддя", а в наданні сторонам додаткового способу врегулювання спору. Далі назвати принципи із Закону України "Про медіацію": добровільність, конфіденційність, нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора, самовизначення сторін, рівність прав сторін. Бажано одразу зазначити, що саме через ці принципи медіація відрізняється від інших процедур.

Робота з принципом добровільності

8 хв.

Коротке пояснення змісту принципу: добровільність у медіації означає не лише вільне рішення сторін звернутися до процедури, а й те, що вона зберігається на кожному її етапі. Сторони добровільно погоджуються на участь у медіації, самі визначають готовність продовжувати її, мають право в будь-який момент вийти з процедури та самостійно вирішують, чи прийнятні для них запропоновані варіанти домовленості. Окремо доцільно наголосити, що навіть у тих правопорядках, де існує обов'язкова досудова спроба медіації або обов'язок з'явитися на інформаційну зустріч чи першу сесію, це саме по собі не скасовує принципу добровільності медіації. Обов'язковим у таких випадках може бути лише вхід у певний процедурний етап, але не обов'язок досягти домовленості, не обов'язок розкривати свою позицію понад бажане і не обов'язок залишатися в процедурі всупереч волі сторони.

кейс для ілюстрації: Рішення суду ЄС C-75/16, *Menini and Rampanelli v Banco Popolare*, яке стосується італійського подружжя-споживачів, щодо яких банк отримав судовий наказ про стягнення близько 991 848 євро за боргованості за кредитним договором. При оскарженні наказу заявники зіткнулися з вимогою італійського законодавства пройти обов'язкову процедуру медіації як умову прийнятності позову, обов'язково із залученням адвоката, причому вихід з медіації без «поважної причини» тягнув за собою санкції. Трибунал Верони звернувся до Суду ЄС із питанням про сумісність такого регулювання з Директивами 2008/52/ЄС та 2013/11/ЄС. Суд ЄС здійснив ключове розмежування: обов'язкова досудова медіація сама по собі є правомірною та не суперечить праву на доступ до правосуддя, якщо держава встановлює її як передумову судового розгляду окремих категорій спорів. Водночас Суд визнав неправомірною вимогу обґрунтовувати «поважну причину» для виходу з медіації — сторона повинна мати право припинити участь у процедурі в будь-який момент і з будь-яких підстав, включно з суто суб'єктивними, без жодних санкцій. Кейс наочно демонструє межу принципу добровільності: держава може зобов'язати сторони *спробувати* медіацію, але не може змушувати їх *залишатися* в ній. Суд підкреслив, що добровільний характер медіації означає, що сторони самі керують процесом і можуть припинити його у будь-який момент. Тому споживач повинен мати можливість вийти з процедури без обов'язку пояснювати причини, а такий вихід не повинен мати для нього несприятливих наслідків на подальших стадіях спору. Суд ЄС визнав, що обов'язкова досудова медіація може бути правомірною і не суперечить праву на доступ до суду, але лише за певних умов. Зокрема, така процедура не повинна призводити до обов'язкового для сторін рішення, не повинна спричиняти істотної затримки звернення до суду, має зупинити перебіг строків позовної давності, не повинна бути надмірно дорогою, не може бути доступною лише в електронній формі, а також не повинна перешкоджати застосуванню термінових забезпечувальних заходів. За наявності таких гарантій сама по собі вимога пройти досудову медіацію є допустимою.

Робота з
принципом
конфіденційності

8 хв

Тренеру варто наголосити, що конфіденційність є не просто формальною ознакою медіації, а однією з умов її ефективності. Саме завдяки конфіденційності сторони готові відвертіше говорити не лише про свої правові позиції, а й про справжні потреби, інтереси, побоювання, слабкі місця та можливі поступки. Це, своєю чергою, підвищує шанси не лише на діалог, а й на реальне врегулювання спору.

Відповідно, коли держава прагне сприяти розвитку медіації, вона закріплює принцип конфіденційності на рівні закону. Законодавець, як правило, визначає максимально широкий обсяг інформації, що не підлягає розголошенню, широке коло осіб, на яких поширюється обов'язок зберігати конфіденційність, виняткові підстави відступу від цього принципу, а також можливі правові наслідки для осіб, які розголосили охоронювану інформацію.

Окремо варто підкреслити, що конфіденційність є важливою перевагою медіації порівняно з судовим розглядом. На відміну від медіації, судовий процес загалом побудований на засадах гласності, а тому інформація про сторони, предмет спору та результати його вирішення значно більшою мірою стає доступною для інших осіб. Саме тому в багатьох категоріях спорів конфіденційність є не другорядною перевагою, а однією з причин, чому сторони взагалі погоджуються на медіацію.

Умовний кейс: конфіденційність як ключова причина вибору медіації

Відома співачка та відомий політик вирішили розірвати шлюб. У них є спільна малолітня дитина, спільне майно, а також значний суспільний інтерес до їхніх приватних стосунків. Обоє розуміють, що публічний судовий спір майже неминуче приверне увагу медіа, спричинить витік деталей особистого життя, нові хвилі публічних коментарів і може завдати шкоди не лише їхній репутації, а й психологічному стану дитини.

Співачка побоюється, що у разі судового спору в інформаційний простір потраплять подробиці її приватного життя, стану здоров'я, листування та сімейних конфліктів, що вплине на її професійну репутацію, рекламні контракти та концертну діяльність. Політик, зі свого боку, остерігається, що публічне обговорення сімейного конфлікту, фінансових питань і способу виконання батьківських обов'язків буде використане його політичними опонентами для дискредитації, особливо в період виборчої кампанії.

Саме тому сторони погоджуються спробувати медіацію. Вирішальним чинником для них стає **конфіденційність процедури**. У медіації вони можуть обговорити питання проживання дитини, графік спілкування, фінансове забезпечення, користування спільним майном і навіть правила публічної комунікації після розлучення без ризику, що ці деталі одразу стануть предметом медійного обговорення чи будуть використані для репутаційних атак.

Під час медіації сторони доходять згоди щодо основних питань: місця проживання дитини, участі кожного з батьків у вихованні, порядку спілкування, аліментних виплат, користування сімейним будинком на перехідний період і спільної заяви для преси без взаємних звинувачень. У суді таке комплексне і делікатне врегулювання було б значно складнішим, а частина чутливої інформації могла б стати відомою широкому колу осіб.

Варіант кейсу

Умовний кейс для тренера: «А якби розлучення Джонні Деппа проходило у медіації?»

Справа *Депп проти Герд* (Fairfax County Circuit Court, Вірджинія, США, 2022) —

один із найбільш публічних подружніх процесів сучасності, який через формат судового провадження перетворився на глобальне медіа-видовище. Джонні Депп подав позов про дифамацію проти колишньої дружини Ембер Герд на 50 млн доларів у відповідь на її колонку у *Washington Post*, де вона опосередковано описала себе як жертву домашнього насильства; Герд подала зустрічний позов на 100 млн доларів. Шеститижневий процес транслювався в прямому ефірі, зібрав мільярди переглядів у соцмережах, перетворив інтимні деталі подружнього життя — аудіозаписи сварок, медичні висновки, свідчення терапевтів і охоронців — на контент для TikTok і мемів. Присяжні частково задовольнили позови обох сторін, однак реальними «переможцями» не став ніхто: гонорари адвокатів сторін за різними оцінками сягнули кількох мільйонів доларів, репутаційні втрати зазнали обидва, кар'єра Герд фактично зупинилася, сам Депп публічно визнавав емоційне виснаження, а суспільна дискусія про домашнє насильство була суттєво знецінена через перетворення судового процесу на розвагу. Гіпотетично — якби сторони обрали приватну конфіденційну медіацію, — конфлікт міг би бути вирішений радикально інакше: без публічних свідчень про прийом препаратів, інтимні стосунки й психіатричні діагнози; без мемів, що переслідують обох до кінця життя; без втягування друзів, колег і нової партнерки у процес як свідків; із збереженням можливості для обох сторін продовжити кар'єру без репутаційного тавра; з реальною економією часу й коштів; і, що найважливіше, із можливістю справжньої розмови про суть образ, якої судовий змагальний процес принципово не передбачає.

Робота із принципами нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора

8 хв

Тренеру варто наголосити суддям, що нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора є визначальними принципами медіації, дотримання яких забезпечує результат медіації та надає сторонам відчуття справедливості процедури. Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора можна розглядати: як законні очікування сторін медіації щодо поведінки та ставлення медіатора; як обов'язок медіатора утримуватися від певних дій (демонструвати фаворитизм, упередженість, невдоволення щодо сторони медіації) та як імперативи поведінки медіатора (допомагати всім сторонам спору, проявляти рівне ставлення до сторін спору). Недотримання медіатором нейтральності, незалежності та неупередженості є порушенням норм професійної етики медіатора

Кейс: *Vitakis-Valchine проти Valchine* (793 So.2d 1094, Апеляційний суд 4-го округу Флориди, США, 2001)

Справа стосується розлучення подружжя Калліопе Вітакіс-Вальчайн та Девіда Вальчайна після майже 12 років шлюбу. За рішенням суду сторони пройшли обов'язкову досудову медіацію, яка тривала безперервно сім-вісім годин і завершилася підписанням комплексної мирової угоди на 23 сторінки щодо аліментів, банківських рахунків, пенсійних накопичень і — що було особливо чутливим питанням — долі заморожених ембріонів подружжя, які за угодою передавалися чоловіку. Через місяць дружина звернулася до суду з клопотанням про скасування угоди, стверджуючи, що підписала її під тиском самого медіатора. За її свідченнями, медіатор протягом сесії неодноразово виходив за межі ролі нейтрального посередника: заявляв їй, що суддя все одно накаже знищити ембріони й немає сенсу боротися; переконував, що вона не має жодного права на федеральну пенсію чоловіка; погрожував особисто повідомити суддю, що медіація провалилася «саме через неї»; радив підписати зараз, а потім «оскаржити будь-яке положення» у суді — що було юридично недостовірною порадою. Апеляційний суд Флориди ухвалив рішення: серйозне порушення медіатором принципу нейтральності може бути самостійною підставою для скасування мирової угоди, навіть якщо самі сторони одна до одної тиску не застосовували.

Умовний кейс

У медіації перебуває справа про розлучення подружжя. Дружина — значно старша за чоловіка, має стабільний дохід, досвід ведення фінансових справ сім'ї та приходить на медіацію разом з адвокатом. Чоловік — молодий художник, який не має адвоката, погано орієнтується у правових і майнових наслідках розлучення, не до кінця розуміє різницю між особистим і спільним майном, не усвідомлює можливих наслідків відмови від частини майнових вимог і не розуміє, як домовленості щодо аліментів або користування житлом можуть вплинути на нього в майбутньому.

Під час медіації медіатор формально поводить себе коректно: надає обом сторонам однаковий час на висловлення позиції, не перебиває, говорить спокійно й не демонструє відкритої прихильності до жодної зі сторін. Однак фактично переговори розгортаються в умовах очевидної нерівності можливостей. Адвокат дружини формулює юридично точні пропозиції, одразу задає вигідну для клієнтки рамку обговорення, посилається на можливі судові наслідки та переконує, що запропонований варіант є “цілком стандартним”. Чоловік не ставить уточнювальних питань, помітно губиться, погоджується з формулюваннями, зміст яких до кінця не розуміє, і кілька разів каже, що “якщо так правильно, то, мабуть, нехай буде так”.

Робота із принципом самовизначення та рівності сторін медіації

5 хв

Тренеру варто наголосити, що принципи самовизначення та рівності сторін відображають одну з ключових відмінностей медіації від судового розгляду. У медіації сторони мають значно ширший простір для впливу на саму процедуру і на зміст можливого врегулювання. Вони самі обирають медіатора або центр медіації, тоді як у судовому процесі суд визначається законом, а конкретний суддя — шляхом автоматизованого розподілу справ.

Сторони медіації самостійно визначають, які саме питання будуть обговорюватися, які варіанти врегулювання є для них прийнятними, яким буде зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, а також інші умови, пов'язані як із самим конфліктом, так і з проведенням медіації. Натомість у судовому процесі можливості сторін впливати на зміст вирішення спору істотно вузьчі: переважно вони можуть домовлятися лише в межах мирової угоди

обговорення етапів процедури медіації на основі відео, рекомендацій до перегляду до початку тренінгу.

10 хв

Тренер послідовно нагадує основні етапи медіації: вступ медіатора та пояснення правил процедури; вступні виступи сторін; з'ясування позицій, інтересів і потреб сторін; визначення та структурування питань для обговорення; спільний пошук варіантів вирішення; узгодження домовленостей і завершення процедури. Після короткого нагадування кожного етапу тренер пропонує учасникам пригадати, як саме цей етап був представлений у відео, рекомендованих до перегляду до початку тренінгу: що робив медіатор, як поводитися сторони, які прийоми використовувалися для підтримання діалогу і які принципи медіації виявлялися на цьому етапі найбільш помітно.

Заключні слова тренерів

6 хв

Тренери коротко підсумовують основні ідеї заняття, акцентують увагу на значенні принципів медіації для належного перебігу процедури, дякують учасникам за активність та залученість, а також окреслюють логіку наступного заняття. За потреби тренери пропонують учасникам зафіксувати для себе 1–2 спостереження або запитання, до яких вони хотіли б повернутися надалі.

ЗАНЯТТЯ 2.

02

МЕДІАЦІЯ, ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ ТА ПРЯМІ

ПЕРЕГОВОРИ СТОРІН: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

Мета заняття: навчити суддів чітко розмежувати медіацію та суміжні процедури, щоб уникнути змішування ролей і неправильного інформування сторін.

Матеріально-технічне забезпечення: обладнання для демонстрації слайдів та окремих фрагментів відео, фліпчарт або дошка (за наявності), маркери.

Етап заняття	Час	Зміст
Вступ до заняття 2	5 хв	Тренер коротко нагадає тему заняття: розмежування медіації, врегулювання спору за участю судді та прямих переговорів сторін. Окреслюється практична мета для судді: не змішувати ролі, не приписувати медіації ознаки судової процедури і не пояснювати сторонам врегулювання спору за участю судді як «судову медіацію». Доцільно одразу підкреслити, що зовнішня схожість цих процедур не скасовує їх різної правової природи.
Актуалізація попередньо переглянутих відео	10 хв	Тренер просить учасників пригадати відео, рекомендовані до перегляду до початку тренінгу, і коротко назвати перші асоціації: що у побаченому виглядало як медіація, що — як врегулювання спору за участю судді, а що нагадувало звичайні прямі переговори сторін. Завдання етапу — вивести на поверхню інтуїтивні уявлення учасників перед переходом до більш структурованого порівняння.
Міні-лекція: три процедури та їх базова логіка	10 хв	Тренер стисло пояснює, що медіація, врегулювання спору за участю судді та прямі переговори сторін є різними способами комунікації навколо спору. Медіація є добровільною структурованою процедурою за участю нейтрального медіатора, який не вирішує спір і не пропонує сторонам обов'язкового рішення. Врегулювання спору за участю судді є процесуально врегульованою судовою процедурою, в межах якої суддя залишається суддею і діє в межах процесуальної ролі. Прямі переговори сторін відбуваються без третьої нейтральної сторони або за мінімального посередництва представників сторін і залежать насамперед від переговорної сили учасників.
Порівняння структури процедур	10 хв	Тренер послідовно порівнює загальну структуру трьох процедур. Учасникам пропонується зіставити: як починається кожна з процедур; чи є в ній окремо визначені стадії; хто формує порядок обговорення; чи є окрема особа, що управляє процесом; як завершується процедура. Акцент: медіація має більш гнучку, але все ж структуровану логіку; врегулювання спору за участю судді вбудоване у процесуальні межі судового провадження; прямі переговори можуть бути взагалі неструктурованими.

Роль третьої сторони в кожній із процедур	12 хв	Тренер окремо розбирає роль третьої сторони. У медіації медіатор не вирішує спір і не підмінює сторони у формуванні рішення. У врегулюванні спору за участю судді третьою стороною є суддя, який зберігає владний процесуальний статус навіть тоді, коли сприяє комунікації сторін. У прямих переговорах третьої нейтральної сторони зазвичай немає, а якщо сторони залучають адвокатів чи представників, ті не є нейтральними, а діють в інтересах своїх клієнтів. Доцільно поставити групі запитання: чи можна вважати адвоката або суддю функціональним аналогом медіатора і чому ні.
Ступінь активності третьої сторони	10 хв	Тренер пропонує учасникам порівняти, наскільки активно може бути третя сторона в кожній із процедур. У медіації медіатор активно організовує процес, але не нав'язує сторонам зміст рішення. У врегулюванні спору за участю судді суддя може бути значно активнішим у фокусуванні сторін на предметі спору, правових ризиках і перспективах справи, однак така активність впливає з його судової ролі, а не з нейтрального фасилітування. У прямих переговорах сторони самі визначають рівень активності, а їхні представники можуть діяти досить жорстко і позиційно.
Порівняльний аналіз: нейтральність, конфіденційність, процесуальна рамка, контроль над результатом	15 хв	Тренер виводить на слайд або фліпчарт чотири критерії для порівняння: нейтральність третьої сторони, рівень конфіденційності, наявність процесуальної рамки, контроль сторін над результатом. Разом з учасниками послідовно заповнюється порівняльна матриця. Акцентується, що в медіації нейтральність і конфіденційність є базовими характеристиками самої процедури; у врегулюванні спору за участю судді конфіденційність і роль судді мають іншу правову природу; у прямих переговорах гарантії конфіденційності та процесуальної рівноваги значною мірою залежать від самих сторін. Також підкреслюється, що найбільший контроль над результатом сторони мають у медіації та переговорах, тоді як у судовому процесі остаточне вирішення спору в разі недосягнення домовленості залишається за судом.
Робота з відео про врегулювання спору за участю судді	12 хв	Тренер не показує відео повністю, а лише нагадує або коротко відтворює окремі епізоди з рекомендованого до перегляду матеріалу про врегулювання спору за участю судді. Після кожного епізоду учасникам пропонується визначити: що саме в поведінці судді вказує на те, що це не медіація; які процесуальні або комунікаційні ознаки свідчать про іншу природу процедури; які елементи могли зовні нагадувати медіацію, але юридично не є нею.
Фасилітоване обговорення: чим врегулювання спору за участю судді відрізняється від медіації	15 хв	Тренер ставить учасникам серію запитань для обговорення: чи є суддя у цій процедурі нейтральною третьою стороною в тому самому сенсі, що медіатор; чи може суддя висловлювати правові оцінки і як це впливає на природу процедури; чи однаковий рівень добровільності та процесуальної автономії сторін у цих двох моделях; чи можна називати врегулювання спору за участю судді «медіацією в суді». Завдання етапу — підвести групу до чіткого висновку, що ці інструменти можуть бути близькими за практичною метою, але не тотожні ні за ролями учасників, ні за правовою конструкцією.
Робота в малих групах: як би ви пояснили різницю сторонам	15 хв	Учасники об'єднуються в малі групи по 3–4 особи. Кожна група отримує коротке завдання: сформулювати просте і професійно коректне пояснення для сторони спору, чим відрізняються медіація, врегулювання спору за участю судді та прямі переговори сторін. Після короткого обговорення 2–3 групи презентують свої формулювання. Тренер коригує невдалі або неточні вислови, зокрема ті, що змішують ролі судді та медіатора.

Узагальнення: ризика змішу- вання процедур	8 хв	Тренер підсумовує, до яких помилок може призводити змішування цих процедур у суддівській комунікації: неправильне інформування сторін, створення хибних очікувань щодо конфіденційності, помилкове уявлення про роль судді, некоректне використання терміна «медіація» щодо процесуальних механізмів, що не є медіацією. Доцільно завершити цей блок тезою, що суддя повинен не «продавати» сторонам певну процедуру, а точно і нейтрально пояснювати їхні відмінності.
Заключні слова тренерів	8 хв	Тренери коротко узагальнюють ключові відмінності між медіацією, врегулюванням спору за участю судді та прямими переговорами сторін. Наголошується, що правильне розмежування цих процедур є передумовою належного інформування сторін і дотримання меж суддівської ролі. За потреби учасникам пропонується зафіксувати для себе одну формулу або одну відмінність, яку вони хотіли б надалі використовувати у практичній комунікації.

03

ЗАНЯТТЯ 3.

ЧИ ВСІ СПОРИ МЕДІАБЕЛЬНІ?
МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ

Мета заняття: сформувати у суддів базове розуміння того, що медіація не є універсальним механізмом і що для судді важливо орієнтуватися в ознаках медіабельності спору.

Матеріально-технічне забезпечення: фліпчарт або дошка/екран для фіксації ознак медіабельності, роздаткові матеріали з базовим чек-листом медіабельності, картки або слайди з умовними ситуаціями для групової роботи, мікрофон (за потреби).

Етап заняття	Час	Зміст
Вступ до заняття 3	5 хв	Тренер коротко нагадує тему заняття: медіація не є універсальним способом вирішення спорів, а суддя не повинен механічно пропонувати її в кожній справі. Окреслюється практична мета заняття: навчитися бачити базові ознаки медіабельності спору, а також ситуації, у яких доцільність медіації є сумнівною або потребує особливої обережності.
Актуалізація попереднього досвіду учасників	10 хв	Тренер пропонує учасникам коротко пригадати зі своєї практики або уявити категорії спорів, у яких медіація, на їхню думку, виглядала б очевидно доречною, і навпаки — ситуації, де пропонувати медіацію було б складно або ризиковано. Відповіді фіксуються на фліпчарті чи слайді у двох колонках. Завдання етапу — виявити початкові уявлення учасників про межі застосування медіації.
Міні-лекція: поняття медіабельності спору	10 хв	Тренер пояснює, що медіабельність спору означає не абстрактну «можливість поговорити», а наявність таких юридичних, фактичних та етичних передумов, за яких медіація може бути доцільною, безпечною і потенційно результативною. Наголошується, що питання медіабельності не зводиться лише до категорії справи: важливе значення мають обставини конкретного конфлікту, стан комунікації сторін, характер їхніх інтересів, рівень добровільності участі та можливість вести переговори без загрози для слабшої сторони.
		Рекомендовані джерела для лекції: Мазаракі, Н. А. (2018). Щодо поняття медіабельності спору. Підприємництво, господарство і право, (12), 258–262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_12_49 . Романадзе, Л. Д. (2020). Критерії медіабельності спорів. Прикарпатський юридичний вісник, 6(35), 8–12. https://pju.nuoua.od.ua/v6_2020/4.pdf

Юридичні межі застосування медіації	12 хв	Тренер окремо розкриває юридичні межі медіації. Учасникам пояснюється, що не кожен спір може бути предметом домовленості сторін, оскільки існують категорії питань, де переважає публічний інтерес, імперативне регулювання або необхідність офіційного встановлення юридичного факту чи застосування державного примусу. Доцільно підкреслити, що навіть у справах, де певні аспекти можуть бути обговорені в медіації, це не означає, що весь спір у цілому є медіабельним.
Фактичні межі застосування медіації	12 хв	Тренер переходить до фактичних меж медіабельності. Обговорюється, що навіть формально медіабельний спір може бути непридатним для медіації через повну відсутність комунікації, крайній рівень ескалації конфлікту, явну нерівність сторін, психологічний тиск, залежність однієї сторони від іншої, відсутність мінімальної готовності вести переговори або невміння сторони усвідомлено брати участь у процедурі. Підкреслюється, що для судді це не означає проведення глибокої діагностики, але вимагає первинної уважності до таких сигналів.
Етичні межі застосування медіації	10 хв	Тренер окремо звертає увагу на етичні межі. Йдеться про ситуації, де навіть потенційна можливість домовленості не означає доцільності медіації: наприклад, коли існує ризик повторної травматизації, насильства, залякування, маніпулятивного впливу чи використання медіації для легітимації очевидно несправедливого результату. Акцент: суддя має вміти бачити не лише формальну «наявність спору», а й контекст, у якому пропозиція медіації може бути недоречною.
Ознаки спорів, у яких медіація потенційно доцільна	10 хв	Тренер систематизує ознаки спорів, у яких медіація часто є доцільною. До таких ознак належать: наявність триваючих або значущих для сторін відносин; можливість врахувати не лише правові позиції, а й інтереси; наявність простору для варіативного рішення; бажання сторін зберегти робочий, сімейний або діловий контакт; готовність сторін хоча б частково слухати одна одну; відсутність очевидних бар'єрів для безпечної участі в процедурі.
Ознаки ситуацій, що вимагають особливої обережності або роблять медіацію недоречною	12 хв	Тренер пропонує учасникам розглянути протилежний блок ознак: серйозний дисбаланс сил між сторонами; страх або залежність однієї сторони; ознаки домашнього насильства або іншого примусу; повна відсутність добровільності; використання переговорів як способу затягування часу; очікування сторони, що медіатор або суддя фактично вирішить спір за неї; наявність питань, які не можуть бути предметом домовленості. Наголошується, що такі ситуації не завжди автоматично виключають медіацію, але вимагають особливої обережності, а інколи роблять її недоречною.
Представлення базового чек-листа медіабельності	10 хв	Тренер презентує учасникам базовий чек-лист первинної оцінки медіабельності спору. Чек-лист може містити такі орієнтовні запитання: чи допускає характер спору можливість домовленості сторін; чи мають сторони бодай мінімальну готовність до комунікації; чи немає очевидної небезпеки для вільної участі однієї зі сторін; чи можна в межах спору знайти кілька можливих варіантів рішення; чи є інтерес у збереженні або нормалізації відносин; чи немає ознак того, що процедура буде використана виключно для затягування або тиску.

Робота з чек-листом у малих групах	20 хв	Учасники об'єднуються в малі групи й отримують 2–3 короткі умовні ситуації. Завдання — застосувати до них базовий чек-лист і дійти попереднього висновку: спір радше медіабельний, потребує обережності чи радше не є придатним для медіації. Групи мають не лише дати відповідь, а й коротко пояснити, які саме ознаки стали визначальними.
Загальне обговорення висновків груп	15 хв	Кожна група коротко презентує свій аналіз. Тренер звертає увагу на те, що мета вправи полягає не в пошуку «єдино правильної» відповіді, а у виробленні логіки первинної оцінки. За потреби тренер коригує занадто широкі або занадто категоричні висновки учасників і підкреслює, що для судді важлива не остаточна кваліфікація, а вміння помітити чинники, які говорять на користь або проти доцільності медіації.
Узагальнення: роль судді у первинній оцінці медіабельності	8 хв	Тренер підсумовує, що суддя не повинен підміняти собою медіатора або проводити повну «експертизу» медіабельності. Його завдання скромніше, але дуже практичне: бачити базові індикатори, за яких варто нейтрально поінформувати сторони про можливість медіації, і, навпаки, утриматися від такої рекомендації або ставитися до неї з особливою обережністю, якщо є ознаки ризику чи недоречності.
Заключні слова тренерів	6 хв	Тренери коротко узагальнюють, що медіабельність спору — це не формальна ярлик-категорія, а практичний інструмент первинної орієнтації судді. Учасникам пропонується зафіксувати для себе 2–3 критерії, які вони вважають найбільш корисними для власної практики. За потреби тренери анонсують, що на наступному занятті ця тема буде продовжена вже у більш прикладному форматі.
Загальне обговорення висновків груп	15 хв	Кожна група коротко презентує свій аналіз. Тренер звертає увагу на те, що мета вправи полягає не в пошуку «єдино правильної» відповіді, а у виробленні логіки первинної оцінки. За потреби тренер коригує занадто широкі або занадто категоричні висновки учасників і підкреслює, що для судді важлива не остаточна кваліфікація, а вміння помітити чинники, які говорять на користь або проти доцільності медіації.
Узагальнення: роль судді у первинній оцінці медіабельності	8 хв	Тренер підсумовує, що суддя не повинен підміняти собою медіатора або проводити повну «експертизу» медіабельності. Його завдання скромніше, але дуже практичне: бачити базові індикатори, за яких варто нейтрально поінформувати сторони про можливість медіації, і, навпаки, утриматися від такої рекомендації або ставитися до неї з особливою обережністю, якщо є ознаки ризику чи недоречності.
Заключні слова тренерів	6 хв	Тренери коротко узагальнюють, що медіабельність спору — це не формальна ярлик-категорія, а практичний інструмент первинної орієнтації судді. Учасникам пропонується зафіксувати для себе 2–3 критерії, які вони вважають найбільш корисними для власної практики. За потреби тренери анонсують, що на наступному занятті ця тема буде продовжена вже у більш прикладному форматі.

04 ЗАНЯТТЯ 4.

ХТО ТАКІ МЕДІАТОРИ І ЯК ОРГАНІЗОВАНА СФЕРА МЕДІАЦІЇ

Мета заняття: забезпечити розуміння суддями статусу медіатора, особливостей професійної підготовки, самоорганізації та організації діяльності медіаторів, необхідне для коректного інформування сторін про доступ до медіації.

Матеріально-технічне забезпечення: обладнання для демонстрації слайдів, фліпчарт або дошка (за наявності), маркери, роздаткові матеріали або слайд із прикладами реєстрів медіаторів, правил медіації та професійних об'єднань, окремі столи або зони для роботи малих груп із запрошеними практиками-медіаторами, мікрофон (за потреби).

Етап заняття	Час	Зміст
Вступ до заняття 4	2 хв	Тренер коротко окреслює тему заняття: хто такий медіатор, як організована сфера медіації та яким чином суддя може коректно орієнтувати сторони щодо доступу до цієї послуги. Наголошується, що завдання судді полягає не в оцінюванні «якості» конкретного медіатора і не в рекомендації певної особи, а в нейтральному поясненні сторонам базових правил орієнтації у сфері медіації.
Міні-лекція: статус медіатора і професія медіатора	3 хв	Тренер стисло пояснює, що медіатор є незалежною третьою стороною, яка організовує процес комунікації між учасниками конфлікту, але не вирішує спір замість них і не нав'язує готового результату. Окремо звертається увага на те, що в українській моделі медіатор не є носієм державних повноважень і не утворює окремої «класичної» регульованої правничої професії за зразком судді, адвоката чи нотаріуса, хоча діяльність медіатора врегульована законом і професійними стандартами.
Підготовка медіаторів і вимоги до навчання	5 хв	Тренер пояснює базові підходи до підготовки медіаторів, роль навчання у формуванні компетентностей медіатора та значення спеціалізованих програм. Доцільно підкреслити, що для судді важливо не стільки знати конкретні програми підготовки, скільки розуміти, що належна підготовка медіатора охоплює не лише знання про конфлікт і переговори, а й етичні стандарти, комунікаційні навички, роботу з балансом сторін та правила організації процедури.
Спеціалізація медіаторів	3 хв	Тренер звертає увагу на те, що в практиці медіації існує спеціалізація за видами спорів або сферами діяльності, зокрема сімейна, трудова, господарська, комерційна, шкільна, медична, медіація у сфері інтелектуальної власності тощо. Підкреслюється, що для сторін це може мати значення при виборі медіатора, а для судді — як елемент нейтрального інформування про те, що медіатори можуть мати різний досвід і профіль роботи.

Об'єднання медіаторів, правила медіації та професійна самоорганізація	5 хв	Тренер пояснює, що сфера медіації значною мірою розвивається через професійні об'єднання, центри медіації та інші форми самоорганізації. Окремо розкривається значення правил медіації як інструменту організації процедури: саме вони можуть визначати порядок звернення, етапи процедури, підходи до конфіденційності, оплату, відвід медіатора та інші процедурні питання. Суддям доцільно показати, що правила медіації і належність медіатора до професійної спільноти можуть бути корисними орієнтирами для сторін.
Реєстри медіаторів і де сторони можуть шукати медіатора	5 хв	Тренер знайомить учасників з ідеєю реєстрів медіаторів та інших відкритих джерел, через які сторони можуть шукати медіатора або центр медіації. Акцент робиться на тому, що суддя не повинен підбирати медіатора за сторони, але може нейтрально вказати, що шукати медіатора можна через професійні об'єднання, центри медіації, відкриті реєстри або інші надійні джерела інформації, звертаючи увагу на профіль, досвід, спеціалізацію та прозорість процедурних правил. Функціонал порталу «Судової влади»
Професійна етика та відповідальність медіатора	5 хв	Тренер коротко окреслює основні етичні орієнтири діяльності медіатора: конфіденційність, нейтральність, незалежність, неупередженість, повага до самовизначення сторін, належне поводження з конфліктом інтересів. Окремо підкреслюється, що питання відповідальності медіатора пов'язане не лише із законом, а й з правилами медіації, етичними кодексами, умовами договору про проведення медіації та професійною репутацією.
Ротаційні консультаційні мінісесії з практиками-медіаторами: інструктаж	5 хв	Тренер пояснює порядок роботи в малих групах. Учасники по чергово працюватимуть із запрошеними практиками-медіаторами, щоб поставити їм запитання про навчання, спеціалізацію, вибір медіатора, роботу центрів медіації, правила процедури та професійні стандарти. Завдання учасників — не оцінити конкретну особу, а зрозуміти, як улаштована сфера медіації зсередини і які практичні орієнтири суддя може нейтрально повідомити сторонам.
Ротаційні консультаційні мінісесії в малих групах	30 хв	Учасники об'єднуються в малі групи і по чергово працюють із запрошеними практиками-медіаторами. Орієнтовні питання для обговорення: як сторони зазвичай знаходять медіатора; які дані варто перевіряти перед вибором; чи мають значення спеціалізація, правила центру, етичний кодекс, членство в професійному об'єднанні; як пояснювати сторонам відмінності між індивідуальною практикою медіатора і діяльністю центру медіації. За потреби тренер або координатор нагадує про час переходу між мінісесіями.
Загальне обговорення після ротацій	12 хв	Після завершення ротацій тренер збирає групу для короткого узагальнення. Учасникам пропонується назвати 2–3 практичні орієнтири, які вони вважають найкориснішими для пояснення сторонам: де шукати медіатора, на що дивитися під час вибору, які критерії є базовими, а які не повинен оцінювати суддя. Тренер допомагає перевести відповіді в мову нейтрального інформування сторін.
Сесія запитань-відповідей	10 хв	Тренер і запрошені практики відповідають на запитання учасників, які залишилися після мінілекції та ротаційних сесій. Доцільно дозволити обговорення тих аспектів, які можуть викликати труднощі в реальній суддівській комунікації: чи може суд повідомляти про наявні центри медіації, чи можна давати посилання на реєстри, як уникнути враження, що суд «рекомендує» конкретного медіатора, і як пояснювати сторонам критерії вибору без виходу за межі суддівської ролі.

ЗАНЯТТЯ 5.

МЕДІАБЕЛЬНІСТЬ СПОРУ

Мета заняття: навчити суддів застосовувати базові критерії медіабельності як практичний інструмент первинної оцінки спору та виявлення обставин, які свідчать на користь або проти доцільності медіації.

Матеріально-технічне забезпечення: обладнання для демонстрації слайдів, фліпчарт або дошка (за наявності), маркери, роздаткові матеріали або слайд із прикладами реєстрів медіаторів, правил медіації та професійних об'єднань, окремі столи або зони для роботи малих груп із запрошеними практиками-медіаторами, мікрофон (за потреби).

Етап заняття	Час	Зміст
Вступ до заняття 5	3 хв	Тренер коротко нагадує, що на попередньому занятті учасники вже розглядали поняття медіабельності спору, а тепер переходять до його практичного застосування. Окреслюється мета заняття: не дати універсальну формулу для всіх справ, а навчити суддів користуватися базовими критеріями медіабельності як інструментом первинної орієнтації. Особливо варто наголосити, що розуміння суддями медіабельності спору є важливою передумовою як для змістовного й професійно виваженого реагування на можливі запитання сторін щодо доцільності медіації, так і для раціонального прийняття рішення про те, у яких справах доцільно більш розгорнуто інформувати сторони про можливість звернення до медіації, а в яких така комунікація потребує обережності або може бути недоречною.
Повторення логіки чек-листа медіабельності	5 хв	Тренер стисло відтворює логіку базового чек-листа медіабельності, запропонованого на попередньому занятті. Послідовно нагадуються ключові запитання: чи допускає характер спору можливість домовленості сторін; чи мають сторони бодай мінімальну готовність до комунікації; чи немає очевидної небезпеки для вільної участі однієї зі сторін; чи є простір для кількох можливих варіантів рішення; чи не використовується медіація лише як спосіб затягування часу або тиску.
Коротке моделювання застосування чек-листа тренером	10 хв	Тренер на одному короткому прикладі демонструє, як саме чек-лист працює на практиці. Учасникам показується, що відповідь на питання про медіабельність не зводиться до назви категорії спору: важливо послідовно пройтися за критеріями і побачити, які фактори говорять на користь медіації, які – вимагають обережності, а які – свідчать проти її доцільності.
Робота в малих групах із чек-листом	20 хв	Учасники об'єднуються в малі групи та отримують умовні ситуації для аналізу. Завдання кожної групи – застосувати чек-лист медіабельності до запропонованого кейсу, визначити релевантні фактори та дійти попереднього висновку: спір радше медіабельний, потребує особливої обережності чи радше не є придатним для медіації.

Груповий аналіз умовних ситуацій	25 хв	Кожна група коротко презентує одну зі своїх ситуацій і пояснює, як саме вона застосувала критерії чек-листа. Тренер звертає увагу не лише на підсумковий висновок, а й на логіку міркування: які саме ознаки виявилися визначальними, де виникли сумніви, які обставини могли змінити оцінку.
Оцінка медіабельних і немедіабельних спорів	15 хв	Тренер разом з учасниками узагальнює, які фактори найчастіше говорять на користь медіації, а які – проти неї. Доцільно окремо зіставити типово медіабельні спори, спори з підвищеним потенціалом для врегулювання, а також ситуації, в яких медіація через юридичні, фактичні або етичні причини є недоречною або небезпечною.
Обговорення прикордонних ситуацій	15 хв	Тренер пропонує окремо зупинитися на ситуаціях, у яких доцільність медіації не є очевидною. Йдеться про справи, де формально простір для домовленості є, але наявні чинники ризику: дисбаланс сил, емоційна напруга, непряма залежність однієї сторони від іншої, ознаки маніпуляції або використання переговорів для затягування. Завдання цього етапу – показати, що суддівська оцінка медіабельності часто має імовірнісний, а не категоричний характер.
Загальна дискусія: межі первинної оцінки суддею	10 хв	Учасники обговорюють, де саме проходить межа між корисною первинною оцінкою медіабельності з боку судді та спробою надмірно глибоко діагностувати спір. Тренер підкреслює, що суддя не має підміняти собою медіатора або психолога, а повинен лише орієнтуватися в базових сигналах, які дозволяють коректно поінформувати сторони про можливість медіації або, навпаки, утриматися від такої пропозиції.
Підбиття підсумків роботи з чек-листом	7 хв	Тренер коротко узагальнює, що чек-лист медіабельності є допоміжним, а не механічним інструментом. Його цінність полягає в тому, що він дисциплінує увагу судді до важливих обставин спору і допомагає уникати як автоматичного скеровування всіх справ у медіацію, так і передчасного відкидання цього варіанта.
Заключні слова тренерів	8 хв	Тренери підсумовують, що застосування критеріїв медіабельності є частиною професійно вираженого інформування сторін про медіацію. Учасникам пропонується зафіксувати для себе 2–3 критерії, які вони вважають найбільш корисними для власної практики, та підготуватися до наступного заняття, де акцент буде зміщено на комунікацію судді зі сторонами.

06

ЗАНЯТТЯ 6.

КОРЕКТНІ ПІДХОДИ ДО ІНФОРМУВАННЯ СТОРІН СПРАВИ ПРО МЕДІАЦІЮ

Мета заняття: сформувати у суддів комунікаційні навички нейтрального інформування сторін без тиску, нав'язування чи ризику для неупередженості суду.

Матеріально-технічне забезпечення: обладнання для демонстрації слайдів, фліпчарт або дошка, маркери, роздаткові матеріали з прикладами вдалих і невдалих формулювань, картки із ситуаціями для парних вправ, зразки коротких текстів письмового інформування сторін про медіацію.

Етап заняття	Час	Зміст
Вступ до заняття 6	3 хв	Тренер коротко пояснює, що для судді недостатньо лише знати, що таке медіація: важливо вміти коректно говорити про неї зі сторонами. Окреслюється мета заняття: навчитися інформувати сторони про можливість звернення до медіації так, щоб не створювати тиску, не нав'язувати певну модель поведінки і не ставити під сумнів неупередженість суду.
Міні-лекція: межі суддівської комунікації щодо медіації	10 хв	Тренер стисло окреслює межі допустимої суддівської комунікації зі сторонами щодо медіації. Наголошується, що суддя може інформувати про наявність такої можливості, її загальну сутність та потенційні переваги, але не повинен агітувати за медіацію, схилити сторони до певного рішення або оцінювати відмову від медіації як небажану поведінку. Акцент робиться на тому, що інформування має залишатися нейтральним, професійно виваженим і процесуально доречним.
Розмежування інформування і тиску	12 хв	Тренер разом з учасниками обговорює, де проходить межа між належним інформуванням сторін про медіацію та комунікацією, яка може бути сприйнята як тиск, спонукання до поступок або небажання суду розглядати справу по суті. Учасникам пропонується визначити, які сигнали в мові судді, тоні або контексті можуть створювати у сторін відчуття примусу чи упередженого ставлення.
Аналіз фраз і формулювань: що звучить нейтрально, а що ні	18 хв	Тренер пропонує учасникам низку коротких реплік судді щодо медіації. Завдання групи — розподілити їх на нейтральні, сумнівні та явно некоректні. Після цього тренер коментує, чому одні формулювання відповідають суддівській ролі, а інші можуть сприйматися як тиск, оцінка поведінки сторін або приховане схиляння до мирової угоди.

Коректні моделі усного інформування сторін	12 хв	Тренер презентує кілька базових моделей нейтрального усного інформування сторін про медіацію на різних стадіях процесу. Наприклад: коротке повідомлення на початку розгляду про наявність можливості медіації; уточнення, що участь у медіації є добровільною; вказівка на те, що суд не оцінює позитивно чи негативно саме рішення сторін скористатися або не скористатися такою процедурою. Доцільно підкреслити, що суддя повідомляє про опцію, а не просуває її.
Типові помилки в комунікації судді щодо медіації	12 хв	Тренер систематизує типові помилки: використання оціночних або тиснучих фраз; натяк на те, що медіація є «кращою» за судовий розгляд саме для цієї справи; формулювання, які можуть бути сприйняті як небажання суду вирішувати спір; створення враження, що відмова від медіації є процесуально небажаною; змішування медіації з врегулюванням спору за участю судді. Учасникам пропонується коротко обговорити, чому саме ці помилки є проблемними.
Вправа на переформулювання	15 хв	Учасники працюють у парах або малих групах. Кожна пара отримує по 2–3 приклади невдалих фраз судді щодо медіації і має перетворити їх на нейтральні, процесуально допустимі та професійно виражені формулювання. Після цього кілька варіантів озвучуються в загальному колі й обговорюються.
Короткі парні вправи: сценарії усного інформування	15 хв	Учасники в парах відпрацьовують короткі комунікаційні сценарії: як суддя може повідомити сторонам про можливість медіації на початку судового розгляду; після з'ясування позицій сторін; у справі, де сторони демонструють високий рівень конфліктності; у справі, де одна зі сторін прямо запитує, чи «радить» суддя йти в медіацію. Завдання — відпрацювати коротку, нейтральну і чітку комунікацію без виходу за межі суддівської ролі.
Підготовка та обговорення текстів письмового інформування	12 хв	Тренер пропонує учасникам приклади коротких текстів письмового інформування сторін про медіацію — для судової повістки, супровідного листа або інформаційного повідомлення. Учасники обговорюють, які формулювання є коректними, а які варто змінити, щоб уникнути двозначності, тиску чи завищених очікувань щодо медіації.
Підбиття підсумків: як має звучати нейтральне інформування	6 хв	Тренер разом з учасниками формулює 3–5 коротких правил належного інформування сторін про медіацію: нейтральність, добровільність, відсутність тиску, точність термінів, дотримання меж суддівської ролі. Доцільно завершити цей етап тезою, що коректна комунікація про медіацію є частиною професійної культури судді.
Заключні слова тренерів	6 хв	Тренери коротко узагальнюють, що якість інформування сторін про медіацію залежить не лише від знання самої процедури, а й від здатності судді говорити про неї стримано, точно і неупереджено. Учасникам пропонується зафіксувати для себе одну фразу або одну комунікаційну помилку, яку вони хотіли б пам'ятати у власній практиці.

ЗАНЯТТЯ 7.

07

ВІДПОВІДІ СУДДІ НА ТИПОВІ ЗАПИТАННЯ СТОРІН ЩОДО МЕДІАЦІЇ

Мета заняття: відпрацювати навички надання суддею нейтральних і професійно виважених відповідей на типові запитання сторін щодо медіації.

Матеріально-технічне забезпечення: обладнання для демонстрації слайдів, фліпчарт або дошка, маркери, картки з типовими запитаннями сторін, роздаткові матеріали з орієнтовними моделями відповідей, аркуші з ролями для рольових вправ, мікрофон (за потреби).

Етап заняття	Час	Зміст
Вступ до заняття 7	5 хв	Тренер коротко нагадує, що на попередньому занятті учасники вже відпрацьовували коректні моделі інформування сторін про медіацію, а тепер переходять до наступного практичного рівня — відповідей на типові запитання сторін. Окреслюється мета заняття: навчитися відповідати коротко, точно, нейтрально і професійно виважено, не виходячи за межі суддівської ролі.
Актуалізація: які запитання сторони ставлять найчастіше	10 хв	Тренер просить учасників назвати запитання, які, на їхню думку, сторони найімовірніше ставлять або могли б поставити судді щодо медіації. Відповіді фіксуються на фліпчарті або слайді. Далі тренер узагальнює їх у кілька блоків: що таке медіація; скільки вона триває; що робить медіатор; чи є шанс на результат; що буде, якщо домовленості не досягнуто; чи є процедура конфіденційною; скільки вона коштує; де шукати медіатора.
Міні-лекція: межі допустимих роз'яснень судді	10 хв	Тренер пояснює, що суддя може надавати сторонам загальну, нейтральну та коректну інформацію про медіацію, але не повинен переходити до персоналізованих порад, оцінювання перспектив конкретної медіації, рекомендації конкретного результату або нав'язування сторонам певного способу врегулювання спору. Наголошується, що відповідь судді має залишатися інформуванням, а не переконанням.
Типові запитання сторін і логіка нейтральної відповіді	12 хв	Тренер послідовно розглядає основні групи запитань сторін: про сутність процедури, її тривалість, роль медіатора, можливу ефективність, наслідки недосягнення домовленості, конфіденційність, вартість медіації та способи пошуку медіатора. Для кожної групи тренер коротко показує логіку відповіді: дати загальну інформацію, не гарантувати результату, не оцінювати наперед доцільність медіації в конкретній справі понад допустимий рівень, не виходити за межі суддівської ролі.

Аналіз фраз і формулювань	15 хв	Учасникам пропонуються приклади вдалих і невдалих відповідей судді на типові запитання сторін. Завдання групи — визначити, які формулювання є нейтральними і професійно допустимими, а які містять ризик тиску, оцінювання, надмірного оптимізму, виходу за межі ролі судді або створення у сторін хибних очікувань. Після короткого обговорення тренер пояснює, у чому саме полягає проблема кожного невдалого вислову.
Вправа на переформулювання	15 хв	Учасники працюють у парах або трійках. Кожна пара отримує 2–3 приклади невдалих відповідей судді, наприклад: «Вам краще обов'язково піти в медіацію», «У вас там точно вийде домовитися», «Медіатор допоможе вам знайти справедливе рішення», «Якщо не хочете довгого процесу, вам слід обрати медіацію». Завдання — перетворити їх на нейтральні, точні та професійно виважені формулювання.
Рольова гра: суддя відповідає на запитання сторін	20 хв	Учасники виконують короткі рольові вправи. Один учасник виконує роль судді, інші — ролі сторін або їхніх представників, які ставлять типові запитання про медіацію. Ситуації можуть відрізнятися за видом спору, віком учасників, рівнем конфліктності та стилем комунікації. Завдання судді — дати короткі, нейтральні та змістовні відповіді без тиску, нав'язування чи виходу за межі процесуальної ролі.
Обговорення вдалих підходів і типових недоліків	15 хв	Після рольових вправ тренер разом з групою аналізує почуті відповіді: що було особливо вдалим, де суддя зберіг нейтральність, а де виникав ризик тиску, надмірного оптимізму, фактичного консультування або ототожнення ролі судді з роллю медіатора. За можливості учасникам надається короткий адресний зворотний зв'язок.
Підготовка коротких текстів письмового інформування	10 хв	Тренер пропонує учасникам сформулювати 1–2 короткі письмові повідомлення про можливість звернення до медіації, які могли б бути використані в процесуальному документі, супровідному листі чи інформаційному матеріалі для сторін. Після цього кілька прикладів зачитуються і коротко обговорюються з точки зору нейтральності, ясності та професійної доречності.
Узагальнення: стандарт хорошої відповіді судді	8 хв	Тренер підсумовує, що хороша відповідь судді на запитання сторони про медіацію має бути короткою, зрозумілою, точною, нейтральною, без обіцянок результату, без прихованого тиску і без виходу за межі суддівської ролі. Наголошується, що завдання судді — не переконати сторони обрати медіацію, а створити умови для їхнього поінформованого вибору.
Заклучні слова тренерів	5 хв	Тренери коротко підсумовують основні напрацювання заняття, дякують учасникам за активну участь і наголошують, що саме в таких коротких відповідях у щоденній практиці найчастіше проявляється професійна якість нейтрального інформування сторін про медіацію.

08

ЗАНЯТТЯ 8.

ПІДСУМКОВЕ ЗАНЯТТЯ

Мета заняття: забезпечити систематизацію набутих знань, спільне обговорення складних і недостатньо висвітлених аспектів теми та поглиблення розуміння практичної ролі судді у сфері інформування про медіацію.

Матеріально-технічне забезпечення: обладнання для демонстрації слайдів, 3 фліпчарти або великі аркуші паперу, маркери, клейкі листочки, мікрофон для роботи в залі (за можливості), стільці для організації імпровізованої сцени та фінального колективного фотографування.

Етап заняття	Час	Зміст
Вступ до заняття 8	5 хв	Тренер коротко окреслює логіку підсумкового заняття: систематизація основних положень курсу, обговорення складних і дискусійних аспектів інформування про медіацію, а також рефлексія щодо практичного застосування отриманих знань.
Фасилітована дискусія у форматі «відкрита сцена»	40 хв	На початку заняття організовується імпровізована сцена: один із тренерів виступає модератором, поруч розміщуються 4–5 суддів, які були попередньо запрошені до участі в дискусії, а також один вільний стілець. Тренер заздалегідь готує декілька питань і попередньо повідомляє їх цим учасникам, щоб вони могли по черзі дати короткі відповіді. Другий тренер працює в залі з мікрофоном, запрошуючи інших учасників або висловлюватися з місця, або займати вільний стілець і тимчасово включитися в дискусію. Орієнтовні питання можуть стосуватися меж інформування про медіацію, складних випадків медіабельності, нейтральності судді та того, чи може участь сторін у медіації враховуватися в сімейних спорах як один із проявів прагнення діяти в найкращих інтересах дитини. Завдання етапу — створити живу професійну дискусію навколо найбільш чутливих і недостатньо однозначних аспектів теми.
Вправа “Human Compass” як підсумкова рефлексія	15 хв	Тренер повертається до формату Human Compass як до віддзеркалення першого заняття. Учасникам пропонується зайняти позицію між двома умовними полюсами у відповідь на декілька тверджень, що дозволяють виявити, як змінилося їхнє розуміння ролі судді щодо медіації після проходження курсу. Наприклад: «Я тепер чітко розрізняю медіацію і врегулювання спору за участю судді», «Я впевнено можу нейтрально пояснити сторонам, що таке медіація», «Я краще бачу, в яких справах доречно детальніше інформувати сторони про медіацію». Після позиціонування кількох учасників просять коротко прокоментувати свій вибір.
Індивідуальна письмова рефлексія на клейких листочках	10 хв	У залі розміщуються три порожні фліпчарти або великі аркуші з назвами: «Дуже сподобалось», «Залишилось не розкритим», «Взагалі не сподобалось». Учасникам роздаються клейкі листочки, і їм пропонується протягом 10 хвилин записати свої думки, спостереження або пропозиції та розмістити їх на відповідних фліпчартах.

Огляд і коротке обговорення наповнених фліпчартів	15 хв	Тренери разом з учасниками коротко переглядають зміст трьох фліпчартів. Модератор звертає увагу на повторювані теми, особливо цінні для учасників елементи курсу, а також на аспекти, які залишилися дискусійними або потребують подальшого висвітлення. За потреби окремі нотатки коротко коментуються або уточнюються авторами із залу.
Підбиття підсумків курсу та перенесення в практику	15 хв	Тренери систематизують ключові результати курсу: розуміння сутності та принципів медіації, відмежування медіації від суміжних процедур, базову орієнтацію в медіабельності спору, межах суддівської комунікації та типових відповідях на запитання сторін. Учасникам пропонується коротко визначити, які 1–2 підходи або формулювання вони реально готові перенести у власну судову практику.
Заключні слова тренерів і фінальне фотографування	10 хв	Тренери дякують учасникам за залученість, активність і готовність до професійної дискусії, коротко наголошують на значенні коректного інформування сторін про медіацію як складової сучасної суддівської компетентності та завершують курс. Після цього організовується фінальне спільне фотографування учасників і тренерів.

